

Katarzyna Żukrowska

prof. dr hab., Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

**CHINY: POTENCJAŁ (GOSPODARCZY, POLITYCZNY
I MILITARNY) JAKO INSTRUMENT KSZTAŁTOWANIA
NOWEGO UKŁADU MIĘDZYNARODOWEGO**

Wprowadzenie

Chiny po okresie dynamicznego wzrostu w latach 1970–2017 urosły do miana największej gospodarki świata (jeśli PKB liczymy w parytecie siły nabywczej¹), choć stosowane wskaźniki „wielkości” budzą wiele zastrzeżeń, to nie ulega wątpliwości, że Państwo Środka dokonało „skoku rozwojowego”. Gospodarka

¹ Parytet siły nabywczej – *purchasing power parity* (PPP) to teoria ekonomiczna, według której kurs wymiany powinien odpowiadać proporcjom parytetu siły nabywczej obu walut. W praktyce oznacza to, że w określonych warunkach (np. długookresowo) za obie waluty porównywanych rynków będzie można kupić dokładnie tyle samo tych samych towarów. Spadek parytetu siły nabywczej jednej z walut powinien prowadzić do proporcjonalnej zmiany wartości drugiej notowanej na rynku kapitałowym. Koncepcja ta budzi zastrzeżenia ze względu na trudność stworzenia na obu porównywanych rynkach identycznego koszyka konsumowanych dóbr, który mógłby stanowić podstawę dla przeprowadzenia porównań. Koncepcja parytetu siły nabywczej ma długą historię sięgającą XVI w., kiedy to w ramach filozofii szkoły z Salamanki po raz pierwszy zaczęto tak porównywać gospodarki. Współczesna wersja koncepcji sformułowana została w 1916 r. przez Gustawa Cassela (*Purchasing Power Parity*, red. M. Manzur, Londyn 2008). Koncepcja oparta jest na prawie jednej ceny, w której przy braku kosztów transakcyjnych oraz barier utrudniających wymianę handlową, te same towary powinny mieć taką samą cenę na różnych rynkach, jeśli wyrazimy je w tej samej walucie. Jak wiemy praktyka tego nie potwierdza, nawet w obrębie jednego rynku.

pozwala na odgrywanie określonej roli politycznej, co dodatkowo jest wspierane przyspieszonym wysiłkiem militarnym². Jest to nowa sytuacja międzynarodowa, której znaczenie potęguje się z wielu powodów, obejmujących m.in.: (1) relatywne słabnięcie dotychczasowych liderów; (2) zmiany porządku instytucjonalno-organizacyjnego świata, wynikające z potrzeby dopasowania go do nowych warunków; (3) silnego, wspomnianego na wstępie, wzmocnienia się pozycji Chińskiej Republiki Ludowej (ChRL). W artykule podjęto próbę odpowiedzi na pytanie do czego to może prowadzić? I co to może znaczyć dla przyszłych relacji międzynarodowych? Postawiono w nim również tezę, że ChRL będzie dążyła do równowagi układu międzynarodowego, starając się wykorzystać okres jego kształtowania się na nowo, dla wzmocnienia swojej pozycji jako aktora „rozgrywającego” karty. Strategia ChRL w tym względzie oparta będzie na rozbudowie potencjału gospodarczego, co umożliwi finansowanie potencjału militarnego (rozbudowa i modernizacja) oraz budowanie układów międzynarodowych (własna strefa wpływów), przy utrzymaniu relacji z innymi graczami na arenie międzynarodowej. Dowodząc tak sformułowane założenia starano się odpowiedzieć na trzy pytania: (1) Z kim ChRL będzie grała w przyszłości (rozważenie potencjalnych układów sojuszniczych czy partnerskich)? (2) Na co ChRL może, a na co powinna stawiać w swej strategii budowania mocnej pozycji międzynarodowej? Jakie jest prawdopodobieństwo takiego wyboru (warunki, ograniczenia, możliwości)? (3) Kto może być sojusznikiem ChRL w realizacji jej celów strategicznych? Czy lista potencjalnych sojuszników ogranicza się do USA i Rosji, czy obejmuje również UE, a może innych aktorów? Jeśli tak to jakich?

Struktura artykułu opiera się na opisie gospodarczego, politycznego i wojskowego potencjału, w którym przede wszystkim wskazano na wielkości relatywne, czyli nie omawia się szczegółowo poszczególnych dziedzin, ale wskazuje się, jak na tle innych państw ChRL plasuje się w danej dziedzinie. Kolejno omówiono atuty, jakimi dysponują Chiny oraz wskazano na pewne słabości Państwa Środka. Dalej scharakteryzowano układy sojusznicze (gospodarcze, polityczne i militarne) wskazując, co ChRL może wybrać w ramach istniejących możliwości, a co powinna i jakie względy mogą decydować o ostatecznych decyzjach odnoszących się do tych wyborów. Wątek odnosi się do dostępnych instrumentów i ich znaczenia międzynarodowego. W podsumowaniu wskaże się dostępne opcje oraz możliwe determinanty wyboru przy podejmowaniu decyzji przez ChRL.

² Prognozuje się, że w połowie roku 2030 wydatki na obronę ChRL zrównają się z wydatkami na ten cel USA; *China's military rise. The Dragon's new Teeth. A rare look into world's biggest military expansion*, The Economist, 7.04.2012, <https://www.economist.com/briefing/2012/04/07/the-dragons-new-teeth> [dostęp: 14.04.2018].

Potencjał gospodarczy ChRL

Gospodarka ChRL rozwija się z różną dynamiką od 1979 r., jednak średnia dynamika wzrostu dla lat 1979–2017 jest wysoka i wynosi 8,8%. Najniższa dynamika przyrostu PKB w tym okresie odnotowana była w 1990 roku – 3,8%, a najwyższa w 1984 – 15,2%. Obserwowana wysoka dynamika wzrostu stanowi pochodną wielu czynników, do najważniejszych należy zaliczyć konsekwentną politykę gospodarczą prowadzoną w ChRL oraz jej ewolucję; uwarunkowania historyczno-kulturowe i polityczne tego państwa; warunki międzynarodowe; punkt, z którego ChRL rozpoczęły reformy; wysoki poziom zarówno rezerw prostych wzrostu, jak i wtórnych, ukrytych w posiadanym zasobie czynników produkcji, a zwłaszcza w zasobach pracy; kwalifikacje i wykształcenie. W latach 1953–1978, według oficjalnych statystyk, chińska gospodarka rozwijała się ze średnim tempem 6,7%³.

Tabela 1. Dynamika wzrostu PKB w CHRL w latach 1979–2017

Rok	Dynamika wzrostu	Rok	Dynamika wzrostu	Rok	Dynamika wzrostu	Rok	Dynamika wzrostu	Rok	Dynamika wzrostu
1979	7,6	1989	4,1	1999	7,6	2009	9,2	2019 ^a	6,4
1980	7,9	1990	3,8	2000	8,4	2010	10,6	2020 ^a	6,2
1981	5,3	1991	9,2	2001	8,3	2011	9,5	2021 ^a	6
1982	9,0	1992	14,2	2002	9,1	2012	7,7	2022 ^a	5,8
1983	10,9	1993	13,9	2003	10	2013	7,7		
1984	15,2	1994	13,1	2004	10,1	2014	7,3		
1985	13,5	1995	10,9	2005	11,3	2015	6,9		
1986	8,9	1996	10	2006	12,7	2016	6,7		
1987	11,6	1997	9,3	2007	14,2	2017	6,8		
1988	11,3	1998	7,8	2008	9,6	2018 ^a	6,6		

^a Prognozy MFW.

Źródło: IMF, *Chinese National Bureau of Statistic*, cytowane za: W.M. Morrison, *China's Economic Rise: History, Trends, Challenges and Implications for the US*, 5.02.2018, Congress Research Service, Report 7-57000, RL 33534, s. 6.

Pierwszy etap reform rozpoczął się w 1979 roku i trwał, umownie, do uzyskania członkostwa w WTO, co miało miejsce 11 grudnia 2001 r. Drugi etap objął lata 2001–2016. Z kolei trzeci etap można wyznaczyć na rok wprowadzenia juana chińskiego jako waluty rezerw przez MFW, czyli w październiku 2016 r⁴. Ten etap

³ MFW i inne źródła powołujące się na oficjalne statystyki Chińskiego Biura Statystycznego zgłaszają zastrzeżenia dotyczące ich dokładności.

⁴ Procedura rozpoczęła się wcześniej: A. Mayeda, *Yuan Set to Join International Monetary Fund Basket in Step Toward Currency Big League*, Bloomberg, 13.11.2015; *China's Yuan Just Joined and Elite Club of International Monetary Fund Reserve Currencies*, Reuters, 2.10.2016.

wyznacza nowe zadania i możliwości dla ChRL w sferze gospodarki, co obejmuje proces umacniania partnerskiego i instytucjonalnego tego państwa na arenie międzynarodowej, jak i nowe cele dla rynku chińskiego, do których zaliczyć należy stawianie na innowacyjność oraz konsumpcję. Określa się to jako etap renesansu narodu chińskiego oraz tworzenie warunków dla umiarkowanego dobrobytu⁵. Wyznaczona w ramach wymienionych etapów ewolucja ma wpływ na relacje ChRL z otoczeniem międzynarodowym, co obejmuje sferę gospodarczą, polityczną i militarną. Wraz ze wzmocnieniem potencjału gospodarczego, co jest konsekwentnie wykorzystywane do budowy potencjału militarnego, można obserwować pewne zmiany w zachowaniu ChRL na arenie międzynarodowej.

Tabela 2. Etapy reform gospodarki chińskiej

Kolejny etap	Lata	Zakres reform i cele
Okres sprzed reform	1953-1978	Okres trwający ćwierć wieku. Średnia dynamika wzrostu szacowana na 6,7%. Gospodarka planowa oparta na systemie nakazowo-rozdzielczym i kontroli cen. Handel zagraniczny zarządzany jest w ramach monopolu państwowego. Waluta chińska – juan – jest walutą niewymienną.
Pierwszy	1979-2000	Okres trwający 20 lat, w czasie których przeprowadzano kolejne reformy. Pierwsza dotyczyła rolnictwa, gdzie wprowadzono bodźce cenowe i własności. Poprawiono zaopatrzenie rynku w produkty rolne i rozpoczął się proces migracji ludności ze wsi do miasta. Utworzono 4 specjalne strefy. Zdecentralizowano politykę w kilku sektorach (w tym w handlu). Kontrola przedsiębiorstw państwowych przekazana lokalnej administracji. Konkurencja na zasadach wolnego rynku. Zezwolenie na prywatny biznes. Regiony nadmorskie i miasta zyskują status otwartych i rozwijających się stref (poszerzenie eksperymentu reform wolnorynkowych). Wprowadzenie bodźców podatkowych dla podniesienia atrakcyjności dla inwestycji zagranicznych (BIZ). Eliminacja stosowania kontroli cen przez państwo. Eliminacja barier dla handlu. Waluta ChRL staje się walutą wymienną.
Drugi	2001-2015	Okres trwał 15 lat, objął kryzys finansowy 2008+. ChRL uzyskuje członkostwo w WTO – obecnie ta organizacja liczy 164 państwa. Chiny umacniają swoją pozycję gospodarczą w świecie. Obejmuje to zarówno pozycję ChRL na rynku handlu towarami przemysłowymi, jak transferów kapitałowych. Z importera kapitału stają się eksporterem kapitału netto w 2014 r. Kryzys finansowy 2008 powoduje napływ Chińczyków z zagranicy, na co reaguje się dużymi pakietami interwencyjnymi. Polityka interwencji jest jednym ze źródeł narastania długu publicznego ChRL (47,790 mln USD – 47,5% PNB). Temu procesowi towarzyszy wzrost rezerw walutowych państwa (3 142 820 mln USD).

⁵ J. Pawlicki, *Czy Chiny będą wkrótce rządzić światem?*, Newsweek, 12.03.2018 (Wywiad z B. Góralczykiem z UW).

Kolejny etap	Lata	Zakres reform i cele
Trzeci	2016-	Stawia się na innowacyjny etap rozwoju gospodarki, który ma doprowadzić do masowej konsumpcji. ChRL obudowuje swoją gospodarkę instytucjonalnie. Obejmuje to takie inicjatywy, jak RCEP*, AIIB**, BRICS***, NDB****. Chiny wychodzą z inicjatywami umożliwiającymi zwiększenie eksportu i stymulującymi rozwój w gospodarkach reprezentujących niższy poziom rozwoju (<i>One Belt One Road</i> – Jeden Pas Jedna Droga – odtwarzająca szlak jedwabny używany od III do XVII w.). Oprócz tego wprowadza się głębokie reformy szkolnictwa, które mają za zadanie kształcenie kadry dla skutecznego zasilania „kreatywnych przemysłów” inteligentnej gospodarki, gdzie pamięciowe przyswajanie materiału zastępuje się modelami nauki umożliwiającymi rozwój kojarzenia, krytykowania, odrzucania, rozwiązywania zadań, itp.

* RCEP – Regional Comprehensive Economic Partnership – porozumienie łączące państwa ASEAN z państwami objętymi inicjatywą ASEAN + 6; ** AIIB – Asian Infrastructure Investment Bank – Bank międzynarodowy, którego celem jest finansowanie rozwoju infrastruktury w państwach regionu Azji i Pacyfiku. 64 państwa finansują tę inicjatywę i są członkami tej struktury finansowej. Z tej liczby 37 państw to państwa regionu, a 21 to państwa zaliczane do grona fundatorów (K. Rogoff, *Will China's Infrastructure Bank Work?*, „The Guardian”, 7.04.2015); *** BRICS – nazwa stowarzyszenia pięciu wschodzących gospodarek (Brazylia, Rosja, Indii, Chin i RPA), początkowo nazwa obejmowała cztery pierwsze państwa, zanim w 2010 roku dołączyła do nich RPA. Ugrupowanie powstało podczas kryzysu w 2009 r., od tej pory organizowane są formalne coroczne szczyty państw członkowskich. Państwa BRICS to 41% ludności świata, 22% światowego PKB, mają również relatywnie wysoki udział w światowych rezerwach złota i waluty. *IMF Release Data on the Currency Composition of Foreign Exchange Reserves Including Holdings of Renminbi*, Washington, 31.03.2017, Press Release 17/108; D. Sunner, *Trends in Global Foreign Currency Reserves*, Sydney 2017; **** NDB – New Development Bank powołany do życia przez państwa BRICS (2014). D. Dollar, *China's Rise as a Regional and Global Power: the AIIB and the „One Belt, One Road”*, Washington 2015.

Źródło: zestawienie własne na podstawie Raportów IMF, CIA, SIS, US Congress, „The Economist”.

Rozwijana potęga gospodarcza sprzyja finansowaniu rozwoju potencjału wojskowego. Trzy pierwsze etapy rozwoju gospodarki chińskiej oparte były na strategii, która miała za zadanie skutecznie zwiększać potencjał gospodarczy bez zwracania na to uwagi innych. Koncepcja rozwoju gospodarki, zbudowana na modelu wprowadzonym przez Chalmersa Johnsona i określonym jako „developmental state”, opierała się na założeniu, że państwo stawia sobie za cel główny rozwój i prowadzi politykę gospodarczą, która sprzyja rozwojowi. Działania państwa obejmują rozwiązania prawne, instytucjonalne i stosowane instrumenty ekonomiczne oraz finansowe. Celem nadrzędnym takiej polityki jest z jednej strony wysoka dynamika wzrostu gospodarczego w skali roku, jak i optymalizacja efektów rozchodzenia się uzyskanych efektów wzrostu oraz rozwoju, wciągających kolejno wszystkie sektory gospodarki. Zasadnicze założenie w tym podejściu polega na tym, że w tradycyjnym modelu państwo, angażując się w interwencję, prowadzi określony zakres polityki przemysłowej, podczas gdy w koncepcji pań-

stwa rozwojowego takich działań się nie podejmuje. Koncepcja Ch. Johnsona⁶ została rozwinięta przez Alice Amsden⁷, która w swych badaniach skupiła się na instrumentach interwencyjnych, takich jak ceny, subsydia, płace, czy manipulacja kursem, inflacją, itp. co wywiera wpływ na stopień konkurencyjności produkcji. Koncepcja stanowi swoistą interpretację jednego z zaleceń zawartych w konsensusie waszyngtońskim Johna Williamsona.

Tabela 3. Taryfy celne stosowane w imporcie: ogólny poziom i zakres obciążeń celnych

Ogólny poziom cel	Rok	Ogółem	Produkty rolne	Nie-rolne	Członek WTO 2001		
					Pokrycie cłami wiązanyymi	Ogółem	100
Proste średnie cła ostateczne i wiązania		10.0	15.7	9.1			
Proste średnie cła stosowane w ramach KNU	2016	9.9	15.5	9.0		Nie-rolne	100
Średnie ważne stosowane w handlu	2015	4.4	9.7	4.0	Rolne: Kwoty ilościowe (w %)		4.5
Import w mld USD	2015	1529.1	108.2	1420.2	Rolne: specjalne zabezpieczenia (w %)		0

Źródło: WTO.

Warto w tym miejscu podkreślić, że pozostałe państwa BRICS mają zdecydowanie wyższy poziom protekcji swoich rynków. Najniższy poziom protekcji w grupie mają Chiny, na drugim miejscu jest RPA (19,0 oraz 40,4 dla produktów rolnych), Brazylia (31,4 oraz 35,4%) oraz Indie (48,5 oraz 113,5)⁸. Doświadczenie chińskie i sukces zastosowanych rozwiązań mogą znaleźć zastosowanie w szerszej grupie państw, jeśli tylko będą chciały z tego skorzystać. Niemniej jednak jednym z ważniejszych posunięć jest tu liberalizacja wymiany handlowej z otoczeniem międzynarodowym. Ważnym, jeśli nie ważniejszym w kontekście roli regionalnej i globalnej, jest możliwość rozwijania potencjału militarnego. Być może, ten aspekt odegra ważną rolę w procesach decyzyjnych innych gospodarek wschodzących, które aspirują do zwiększenia swej pozycji w relacjach międzynarodowych.

Potencjał polityczny i militarny

Chiny nigdy nie były potęgą światową, chociaż państwo to zajmowało duży obszar geograficznie, będąc trzecim bądź czwartym państwem pod względem wielkości.

⁶ A. Leftwich, *Bringing politics back in: Towards a model of the developmental state*, „Journal of Development Studies”, vol. 31, nr 3, February 1995, s. 400–427.

⁷ A. Amsden, *Development and Change. Interview by Rolph van der Hoeven*, Hague 2008, s. 1091–1099.

⁸ WTO, http://stat.wto.org/TariffProfiles/ZA_e.htm [dostęp: 12.04.2018].

Zamieszkiwane było i jest przez znaczącą liczbę ludności, co powoduje, że jest to państwo o najwyższym poziomie gęstości zaludnienia (wg ostatnich szacunków 1 403 500 365 ludności)⁹. Posiadając szereg cech mocarstwa, państwo to jednak nie starało się odgrywać jego roli, co oznaczałoby określone strefy wpływów, oddziaływania oraz przyjmowanie również ustalonych obowiązków w stosunkach międzynarodowych¹⁰. ChRL od początku powstania ONZ jest jednym z pięciu stałych członków Rady Bezpieczeństwa. Od 27 grudnia 1945 r. jest członkiem MFW oraz Banku Światowego. W 2001 r. dołączyły do WTO¹¹. Chiny są członkiem wielu wyspecjalizowanych organizacji międzynarodowych o charakterze branżowym. W układzie dwubiegunowym świata Chiny miały status państwa obserwatora w organizacjach tworzonych w strefie wpływów byłego ZSRR, czego przykładem jest RWPG (w latach 1950–1961). Poza RWPG i pozycją obserwatora Chiny nie uczestniczyły w innych gremiach tworzonych przez ZSRR we wschodniej strefie wpływów. Obecnie Chiny starają się budować swoją strefę wpływów, do czego służą im bezpośrednio inwestycje zagraniczne, handel (w tym transfery uzbrojenia i sprzętu wojskowego), jak również wysokość ponoszonych wydatków na cele obronne. Ważną rolę w tworzeniu grona partnerów politycznych i sojuszników odgrywają dostawy handlowe oraz tworzona wokół niego infrastruktura handlowa. Problem ten omówiono w poprzednim punkcie. Ma to znaczenie z kilku względów: ChRL odniosła sukces w ostatnich trzydziestu latach, udowadniając, że jest to możliwe mimo startu z relatywnie niskiego poziomu rozwoju i w warunkach istnienia dobrze rozwiniętych konkurentów, takich jak USA, Wielka Brytania, Niemcy, Francja.

Obecnie ChRL, wykorzystując swój sukces gospodarczy, wchodzi na arenę międzynarodową z nowymi inicjatywami, które można interpretować jako tworzenie kręgu sojuszników, partnerów i państw współpracujących. Oprócz wspomnianych działań o charakterze gospodarczym ważną rolę w tych relacjach odgrywają instrumenty polityczno-militarne, takie jak: poziom wydatków wojskowych, eksport broni oraz sprzętu wojskowego. Działania te są wspomagane budowaniem potencjału wojskowego państwa, wspomaganego finansowo dzięki wzrostowi możliwości pokrywania kosztów finansowych tych wszystkich zmian. Towarzyszy temu reforma sektora obrony, restrukturyzacja sił zbrojnych i rozbudowa poszczególnych służb, czego ważnym elementem jest obrona lotnicza oraz morska¹². Chiny są również państwem, które ma broń atomową. W tym zakresie można obserwować

⁹ K. Żukrowska, *Does growing economy of a state mean that its political Power ascends? Example of India and China*, [w:] *Reconfiguration of the Global Scene and the Megaspaces of the XXI century*, red. P. Artymowska, A. Kukliński, P. Żuber, Warszawa 2012, s. 232–242.

¹⁰ *Ibidem*, s. 234.

¹¹ A. Kent, *Beyond Compliance. China, International Organizations, and Global Security*, „Studies in Asian Security” 2007, s. 33–65.

¹² Y. Ji, *China's Military Transformation (China Today)*, Cambridge 2016, s. 144–180 i 181–215.

dążenie do zrównoważenia parytetu w regionie, gdzie gwarantem bezpieczeństwa są Stany Zjednoczone¹³.

Powinno się równocześnie wyjaśnić, że największymi partnerami handlowymi ChRL w świecie są (kolejność według wartości obrotów): UE, USA, Hong Kong, Japonia, Republika Południowej Korei, Tajwan, Niemcy, Australia, Malezja, Indie i Rosja. Z listy tych 11 państw wymiana handlowa zamyka się deficytem z Japonią, Koreą, Tajwanem i Rosją.

ChRL w latach 2004–2013 wykazała się najwyższą dynamiką przyrostu wydatków na obronę. Całkowita zmiana ich poziomu szacowana jest na 85%, podczas gdy Rosji na 13%, USA na 12%. Państwa, w których odnotowano wysoką dynamikę wzrostu poziomu wydatków to: Zjednoczone Emiraty Arabskie (170%), Turcja (108%), Australia (118), Francja (48%), Japonia (45%), Niemcy (42%), Arabia Saudyjska (19%), Korea Południowa (3,8%). Równocześnie odnotowano spadek ogólnej wartości wydatków, m.in. w Wielkiej Brytanii (-26%) czy we Włoszech (-2,5%). Ogólnie można wskazać, że w USA i w państwach zaliczanych do grupy ich sojuszników odnotowano wzrost wydatków. Niemniej jednak obserwowane napięcia między poszczególnymi państwami (m.in. konflikt syryjski) wskazuje, że nie wszystkie państwa, tradycyjnie zaliczane do grupy sojuszników, w pełni taką rolę odgrywają. Najwięksi importerzy sprzętu wojskowego i uzbrojenia z rynku USA obejmują: Arabię Saudyjską, Turcję, Tajwan, Singapur, Kuwejt, Zjednoczone Emiraty Arabskie, Oman, Japonię, Koreę Południową oraz Australię. Lista największych importerów broni z rynku Rosji obejmuje: Wietnam, ChRL, Indie, Irak, Afganistan, Brazylię, Azerbejdżan, Sudan, Białoruś, Kazachstan. Potencjał USA i ich sojuszników jest nadal większy od potencjału Rosji i jej sojuszników. Obserwuje się dobrą koniunkturę na dostawy sprzętu wojskowego i uzbrojenia. Po okresie spadku ogólnej wartości wydatków wojskowych w świecie, co miało miejsce po zakończeniu zimnej wojny, zaczęły one ponownie wykazywać trend wzrostowy po 2001 r. Oznacza to, że nie wykorzystano w pełni dywidendy pokojowej, przeznaczając ją w gospodarce światowej na cele rozwoju, tak jak to planowano wcześniej.

Nadal największy potencjał wojskowy jest w dyspozycji USA. Na drugim miejscu, za USA, plasują się Chiny, Arabia Saudyjska, Rosja, Wielka Brytania, Francja, Japonia, Indie i Niemcy. Zmiany jakie zaszły na tej liście po 1989 r. należy uznać za wymowne i mogą one prowadzić do określonych wniosków w państwach, które mają duże potencjały produkcyjne, a dotąd nie były w stanie ich w pełni wykorzystać. W analizie zmian zachodzących w tym zakresie szczególne znaczenie można przypisać z jednej strony rosnącej roli ChRL, a z drugiej słabnącej pozycji Rosji w klasycznych dziedzinach. Nie bez znaczenia jest tu również relatywny spadek roli USA w ujęciu globalnym, chociaż państwo to utrzymuje swoją hegemonię w wielu dziedzinach, które obejmują m.in. poziom wydatków wojskowych, PKB, eksport kapitału czy pozycję w handlu międzynarodowym.

¹³ J. Lewis, *Paper Tigers: China's Nuclear Posture*, London 2014, s. 135.

Według szacunków SIPRI, utrzymanie dotychczasowej dynamiki wzrostu wydatków wojskowych w ChRL doprowadzi do zrównania ich poziomu między USA i ChRL w 2045 r. Kolejne pozycje na liście światowych potentatów zbrojeniowych przypadną Indiom, Rosji oraz Wielkiej Brytanii. Przewiduje się skokowy awans potencjału Brazylii (z pozycji 9 na 6). W dalszej części listy nie przewiduje się większych zmian. Znajdą się na niej Francja, Japonia i Niemcy. Świadomość istotnych zmian na liście największych potentatów militarnych świata wyjaśnia dlaczego USA przykłada tak duże znaczenie do problemu podziału obciążeniami wydatków na obronę w NATO. Problem ten był ważny w latach 70. i jego waga wzrasta ponownie obecnie, czemu wyraz dają politycy USA: prezydent Donald Trump¹⁴ oraz sekretarz stanu odpowiedzialny za obronę Jim Mattis¹⁵. Trump określił żądanie Departamentu Obrony jako historyczne. Wyjaśnił, że wysłał do Kongresu budżet, w którym wydatki na zbrojenia pozwolą odbudować potęgę wojskową USA. Określił swoją decyzję jako najwyższą podwyżkę w historii USA. Porównania wskazują, że propozycja dołożenia 54 mld USD, to 10% wzrost wydatków, co oznacza skokowy ich przyrost, ale nie historyczny¹⁶.

Tabela 4. Wydatki na obronę ChRL w latach 1989–2017 w mln USD (ceny stałe)

Rok	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Wartość	20 226	22 041	23 415	28 446	26 240	25 274	26 232	27 852	29 879	32 739
Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Wartość	39 829	43 261	52 216	60 685	65 543	72 467	80 197	92 652	103 670	113 542
Rok	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Wartość	137 512	144 499	156 009	169 382	185 152	200 915	214 092	225 713	215 176	

Źródło: SIPRI.

Przedstawione dane wskazują na stopniowy i konsekwentny wzrost wydatków wojskowych w ChRL. Jeśli ten trend zostanie utrzymany w kolejnych dekadach, to prognozy SIPRI dotyczące możliwości zrównania się wydatków ChRL z USA są prawdopodobne. Zastanawia jednak w tym kontekście prognoza dotycząca wydatków na cele obronne Rosji czy Wielkiej Brytanii, które nie wykazują takiej dynamiki. Rosyjskie wydatki rosną, jednak ich dynamika jest niższa od dynamiki wydatków chińskich. Dotychczas aktywność ta wskazywała na strategię pozwalającą utrzymać proporcje między USA i Rosją. Wydatki Wielkiej Brytanii wykazują trend spadkowy. Z kolei wydatki ChRL wskazują na trend prowadzący do zrównania się z poziomem wydatków USA na cele obronne.

¹⁴ L. Qiu, *Fact check: Trump and Military Spending*, „The New York Times”, 1.03.2017.

¹⁵ D. Lamothe, N. Birbaum, *Defense Secretary Mattis issues new ultimatum to NATO allies on defense spending*, „The Washington Post”, 15.02.2017.

¹⁶ L. Qiu, *op. cit.*

Tabela 5. Handel bronią ChRL w latach 1989–2017 w mln USD (ceny stałe)

Rok	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Wartość	1040	941	1315	703	1436	1111	1013	772	435	353
Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Wartość	332	302	515	526	700	413	286	670	510	649
Rok	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Ogółem
Wartość	1140	1479	1253	1509	2006	1152	1832	2192	1131	27 715

Źródło: SIPRI.

Wraz ze wzrostem wydatków wojskowych, za czym podążają zamówienia składane na uzbrojenie i sprzęt wojskowy w chińskich fabrykach uzbrojenia, rośnie również i eksport uzbrojenia. ChRL przez długi okres była silnie zależna od importu uzbrojenia. Wraz z rozwojem przemysłu obronnego w kraju, zaczęła dojrzywać do roli znaczącego eksportera uzbrojenia. Oferta eksportowa stopniowo poszerzana jest w sferze ciężkiego i technologicznie zaawansowanego sprzętu. Na przełomie lat 2010/2011 wartość eksportu sprzętu wojskowego i uzbrojenia ChRL zaczęła przewyższać wartość importu w tej dziedzinie¹⁷.

Stawiając tezę o dążeniu ChRL do wyrównania poziomu wydatków wojskowych warto porównać posiadane przez oba te państwa potencjały wojskowe. Porównywalne dane pochodzą z 2010/2011 r. Wykazują one znaczną przewagę potencjału USA. Niemniej jednak luka ta z upływem czasu się niweluje. Można również stwierdzić, że ChRL posiada wszystkie systemy zbrojne, którymi dysponuje USA.

Tabela 6. Zasoby wojskowe ChRL i USA, stan 2010/2011

Wyszczególnienie	ChRL	USA
Budżet 2010/2011 w mld USD	89,8	739,3
Udział wydatków wojskowych w budżecie państwa (%)	1,3	4,9
Personel wojskowy (czynny, w mln)	2,3	1,6
Strategiczne zasoby dalekiego zasięgu		
Wyrzutnie balistycznych rakiet międzykontynentalnych	66	450
Bombowce	132	155
Atomowe łodzie podwodne wyposażone w balistyczne pociski	3	14
Manewrujące^a		
Nowoczesne czołgi bojowe	2800	6302
Opancerzone pojazdy piechoty	2390	6452
Taktyczne samoloty 4-ej generacji	747	3092
Śmigłowce bojowe	16	862

¹⁷ SIPRI, Arms Transfers Database, Importer/Exporter TIV tables.

Wyszczególnienie	ChRL	USA
Prognoza potencjału		
Krażowniki/niszczyciele	13	83
Lotniskowce	0	11
Fregaty	65	28
Łodzie podwodne z napędem nuklearnym	5	57
Amfibie (okręty)	1	29
Ciężkie samoloty transportowe dla sprzętu średniego gabarytu	57	847
Samoloty tankowce	13	550
ISAR^b		
AWACS ^c	14	104
Ciężkie samoloty bezzałogowe	-	370
Satelity wizerunkowe	15	10
Satelity wywiadowcze	11	20
Satelity nawigacyjne	10	31

^a jednostki bojowe i formacje, zdolne do przeprowadzenia manewrów; ^b ISAR – Intelligence, surveillance, target, acquisition and reconnaissance – Wywiad, obserwacja, przejście i misje rozpoznawcze (systemy); ^c AWACS – Airborne warning and control system – system powietrznego ostrzegania i kontroli.

Źródło: IISS.

W 2017 r. ChRL (150 mld USD) jest na drugiej pozycji w świecie, za USA (603 mld USD), jeśli za kryterium w rankingu przyjmie się poziom wydatków wojskowych. Wydatki ChRL stanowią 39,5% ogólnego poziomu wydatków przeznaczanych na obronę w państwach azjatyckich. W 2017 r. odnotowano spadek dynamiki wzrostu wydatków wojskowych w ChRL, co stanowi następstwo osłabienia ogólnej dynamiki wzrostu gospodarczego na tym rynku. Wskutek tego wydatki obronne ChRL wzrosły 5,2% w 2017 w porównaniu z 7% dynamiką w poprzednich latach. Niemniej jednak wysiłek zbrojeniowy w budżecie państwa nadal utrzymywany jest na poziomie 35% budżetu.

Z jednej strony podkreśla się relatywnie niski koszt wojska ChRL, co wynika z wskaźnika kosztów na jednego żołnierza, z drugiej strony wskazuje się na konsekwentną politykę podnoszenia wydatków i budowy potencjału wojskowego opartego na najnowszych dostępnych technologiach. Przy czym warto zwrócić uwagę, że polityka zwiększania wysiłku wojskowego ChRL oparta jest na założeniu stałego udziału wydatków wojskowych w budżecie państwa. Oznacza to, że wzrost wydatków jest pochodną przyrostu PKB, a co za tym idzie budżetu państwa. Polityka prezydenta ChRL, Xi Jinpinga, ma określony cel. Prezydent dąży do ograniczenia liczebności wojsk ChRL i wyposażenia go w lepszy sprzęt. Celem jest również inteligentniejsza PLA (People's Liberation Army – Armia Ludowa

Wyzwolenia)¹⁸. Do 2035 r. planuje się zakończenie procesu reform i modernizacji armii. Natomiast do 2050 roku planowane są takie zmiany w wojsku ChRL, które zapewnią mu pozycję w czołówce armii świata, umożliwiając toczyć i wygrywać wojny. Elementem reformy wojskowej jest centralizacja władzy i dowodzenia w Central Military Commission (Centralnej Komisji Wojskowej; CMC) w ChRL. Na czele CMS stoi prezydent, pełniąc funkcję przewodniczącego Komisji. Pozostałe funkcje w komisji zostały ograniczone do sześciu, a obejmują dwóch wice-przewodniczących i czterech członków. Taka centralizacja pozwala na nominację ludzi lojalnych przewodniczącemu, przy czym w ich doborze nie pomija się ich doświadczenia i wiedzy wojennej w zakresie sił lądowych, powietrznych oraz dowodzenia flotą. Świadczą o tym przyjęte nominacje generała Zhang Youxia, generała Li Zuocheng i admirała Miao Hua.

Układy sojusznicze

Ogólne wyniki kolejnych analiz układów sojuszniczych ChRL uległy dość daleko posuniętej ewolucji. Wcześniej wskazywano na relatywnie bliskie stosunki ChRL m.in. z USA, Niemcami czy Francją. Choć bliższe relacje zawsze widziano w kręgu państw azjatyckich, czy po 2008 roku – BRICS. Podbudowaniu uzasadnienia takich układów na ogół służyły proste porównania przeprowadzone w kilku dziedzinach. Obejmowały one bilateralne spotkania wysokiego szczebla, na poziomie prezydentów i szefów rządów oraz ich intensywność. Ponadto brano pod uwagę listę głównych partnerów handlowych, w tym dostawców oraz odbiorców sprzętu wojskowego. W ramach tych dwóch list obserwować można było dość duże różnice. Partnerami handlowymi ChRL w eksporcie są UE, USA, Hong Kong, Japonia, Korea Południowa, Niemcy, a w imporcie Hong Kong, Korea Południowa, UE, USA, Japonia oraz Niemcy. W eksporcie przeważają takie produkty, jak komputery, sprzęt nadawczy, aparaty telefoniczne, zintegrowane obwody, armatura oświetleniowa. Z kolei w imporcie prym wiodą zintegrowane obwody, ropa, żelazo, samochody. W przypadku handlu bronią krąg dostawców i odbiorców zdecydowanie zmienia się i obejmuje Pakistan, Wenezuelę, Algierię, Indonezja, Nigerię, Bangladesz. Eksport obejmuje różne sprzęty i wyposażenie wojskowe – od myśliwców JF-17, eksportowanych do Pakistanu¹⁹ (dostawa tu objęła 50 sztuk i dalsze 110 w kolejnym roku); wozy pancerne, transportery, myśliwce szkoleniowe dostarczane do Wenezueli; setki pocisków przeciw celom morskimi w dostawach do Indonezji; trzy fregaty do Algierii i uzbrojone drony do Nigerii²⁰.

¹⁸ M. Nouwens, L. Beraud-Sudreau, *Xi looks to China's private sector as he pursues a slimmer, smarter PLA*, 25.02.2018, www.iss.org (IISS).

¹⁹ K. Stacey, *Pakistan shuns US for Chinese high-tech weapons*, „Financial Times”, 18.04.2018.

²⁰ Ch. Clover, *China Arms Sales Surge 143% in 5 years*, „Financial Times”, 16.03.2015.

Chińczycy i ich potencjał wojskowy, w tym flota morska i powietrzna, stanowią wyzwanie dla państw regionu, takich jak Japonia, Australia czy Indie. Co raz częściej dotychczasowi sojusznicy w regionie mówią, że ChRL traktuje Ocean Spokojny jako swoje „jezioro”. Ocenia się, że w 2020 r. potencjał morski ChRL zrówna się z potencjałem USA²¹. Budowa potencjału wojskowego przez ChRL stanowi swoistego rodzaju wyzwanie dla państw w regionie. Prowadzi do mobilizacji wydatków na obronę w Indiach, Australii²² czy nowej Zelandii.

Jeśli chodzi o dostawy do ChRL sprzętu wojskowego, to wartość tych dostaw obecnie jest niższa niż wartość eksportu. Lista eksporterów w latach 1989–2017 obejmuje 12 państw. Ich pozycja na liście dostawców jest bardzo zróżnicowana. Lista ta podana jest za SIPRI i utworzona została według znaczenia danego eksportera sprzętu wojskowego w imporcie ChRL w całym tym okresie. Lista obejmuje: Białoruś, Francję, Niemcy, Izrael, Włochy, Japonię, Rosję (wcześniej ZSRR), Szwajcarię, Ukrainę, Wielką Brytanię, USA i Uzbekistan²³.

Tradycyjnie dostawy uzbrojenia traktowane były jako krąg państw sojusznich, co wynika z ich ciągłości, potrzeby serwisowania, czy dodatkowego uzupełnienia pierwotnie zrealizowanych zakupów. Z czym związane są dodatkowo części zamienne, a także kompatybilność z wcześniej używanym sprzętem i konieczność szkolenia personelu wojskowego.

Patrząc na oceny potencjałów wojskowych, ChRL na ogół łączono z potencjałami Rosji, Indii czy pozostałych państw wykazujących sentymenty polityczne dla Rosji. Jedną z przyczyn takiego podejścia było m.in. to, że w okresie kryzysu 2008+ powołano do życia BRIC, który z czasem przekształcił się w BRICS. Był to jeszcze okres, kiedy Rosja uczestniczyła w szczytach G-7/8. BRICS nadal mają swoje spotkania, niemniej jednak widoczne stają się napięcia między poszczególnymi państwami. Chodzi tu m.in. o ChRL i jej relacje z Rosją oraz Indiami. Im dalej od siebie położone są państwa, tym zasadniczo lepsze mają relacje polityczne, co w dużym stopniu związane jest z brakiem konfliktów regionalnych, z czym związane są pewne roszczenia terytorialne między państwami bezpośrednio lub pośrednio ze sobą graniczącymi.

Inną płaszczyzną współpracy była liberalizacja wymiany handlowej i jej instytucjonalizacja. ChRL zostało wprowadzone do grona ASEAN+3 (+6)²⁴, niemniej jednak wiele z gospodarek należących do tej struktury odnotowało różnego

²¹ K. Osborn, *Report: Chinese Navy's Fleet will Outnumber US by 2020*, „DefenseTech”, 3.12.2014.

²² T.F. Chan, *The Chinese navy challenges Australian warship South Chinese Sea as it conducted its largest ever naval parade*, *Business Insider*, „Financial Times”, 19.04.2018.

²³ <http://armstrade.sipri.org/armstrade/page/values.php> [dostęp: 12.04.2017].

²⁴ ASEAN to: Brunei, Filipiny, Kambodża, Indonezja, Laos, Malezja, Myanmar, Singapur, Tajlandia, Wietnam. Trzy dodatkowe państwa obejmują: ChRL, Japonię i Koreę Południową. ASEAN + 6 to ASEAN + 3 + 3 (Indie, Australia i Nowa Zelandia), czyli Comprehensive Economic Partnership in East Asia (CEPEA) – Kompleksowe Partnerstwo Gospodarcze Wschodniej Azji, którego celem jest utworzenie strefy wolnego handlu.

rodzaju zagrożenia ze strony ChRL. Obejmuje to Japonię, Koreę Południową, czy Australię, Nową Zelandię i Indie. Poza wymienionymi inicjatywami w regionie jest też sporo innych. Nie do wszystkich gospodarka ChRL została zaproszona. Przykładem jest m.in. Trans-Pacific Partnership (TPP; podpisane w lutym 2016 r. przez 13 państw, z czego wycofały się USA za prezydentury D. Trumpa) czy w ramach WTO Trade in Service Agreement (TiSA; negocjowane od 2014 r.)²⁵.

Nowa polityka ChRL nie przysparza temu państwu sojuszników. Najlepszą tego ilustracją jest konflikt z Indiami, znany pod nazwą impasu z Doklam. Indie i ChRL mają wspólną granicę liczącą 3500 km. O co chodziło w tym konflikcie? W połowie czerwca 2017 r. Bhutan został skonfrontowany z oddziałami chińskimi, które dążyły do rozbudowy drogi na płaskowyżu Doklan. Obszar ten stanowi terytorium sporne między Bhutanem a ChRL. Decydują o tym mało precyzyjne zapisy wprowadzone do porozumienia granicznego w 1890 r. między Wielką Brytanią a chińską dynastią Qing. Indie, które nie mają roszczeń wobec tego terytorium, ale wspierają w roszczeniach do niego Bhutan, wysłały w odpowiedzi do tego regionu swoje wojska. To z kolei wywołało reakcję Chin, które oskarżyły Indie o naruszenie granic i aktywność wojskową, niosąca zagrożenie pokoju. Indie, odpowiedziały, że pomagają Bhutanowi. Napięcie narastało przez kilka tygodni, czemu towarzyszyło zwiększenie obecności wojsk po obu stronach. 15 sierpnia oba wojska starły się blisko jeziora Pangong, położonego w górach i stanowiącego turystyczną atrakcję Ladakh. Wojska obrzuciły się kamieniami i wzajemnie wygrażały sobie pięściami. Kolejna eskalacja napięcia nastąpiła po nadaniu programu TV, zatytułowanego *7 sins of India (7 grzechów Indii)*. Media Indii i międzynarodowe, włączając w to BBC i „Washington Post”, przyjęły nadany program chiński jako rasistowski, skierowany przeciwko mniejszości Sików. Bhutan nie ma formalnie stosunków dyplomatycznych z ChRL, wydał bowiem oficjalne oświadczenie, oskarżające ChRL o to, że budując drogę na terytorium należącym do niego, łamie porozumienie z 1998 r. ChRL zareagowała, że pomaga Bhutanowi, jako że z państwem tym ma bliskie związki. Wmieszanie się Indii w ten konflikt wynikało bezpośrednio z interesów bezpieczeństwa tego państwa. Jest to blisko korytarza Siliguri, który określany jest jako „szyja kurczaka” i łączące północno-wschodnie Siedem Siostrzanych Stanów Indii²⁶, obszar większy od terytorium Wielkiej Brytanii z pozostałą częścią tego państwa. Obecność ChRL w tym obszarze w praktyce mogła oznaczać jedną z dwóch rzeczy lub obie równolegle. Mogła prowadzić do odcięcia części terytorium Indii, właśnie tej północno-wschodniej od reszty kraju; albo też zwiększać wpływ polityczny na Bhutan, przez obecność na tym

²⁵ <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/tisa> [dostęp: 13.04.2018]. Uczestnictwo 23 państw członkowskich WTO, włączając w to rynek UE.

²⁶ Siedem siostrzanych stanów Indii (nazwa wprowadzona w 1972 r. przez dziennikarza Jyoti Prasad Saikia) dla północno-wschodnich stanów Indii, które obejmują: Arunachal Pradesh, Assam, Meghalaya, Manipur, Mizoram, Nagaland, Tripura. Pierwszy z wymienionych stanów, określany jako Południowy Tybet przez ChRL, jest terytorium spornym między ChRL i Indiami.

obszarze. Bhutan jest małym państwem uwięzionym między dwoma potęgami nuklearnymi. Stanowi ono strategiczny bufor dla Indii. Oba państwa blisko ze sobą współpracują, podpisały traktat o przyjaźni w 1949 roku, a Indie opłacają i ćwiczą oddziały Bhutanu. W 2007 r. Indie i Bhutan podpisały nową umowę, na podstawie której Bhutan uzyskał większą swobodę w prowadzeniu niezależnej polityki zagranicznej i zakupów uzbrojenia²⁷.

W sposób naturalny Bhutan zbliża się w swojej polityce do ChRL licząc na finansowe wsparcie tego potentata gospodarczego. Nie ogranicza się to wyłącznie do kwestii związanych z inwestycjami, ale obejmuje również możliwości rozwijania turystyki. ChRL wraz ze wzrostem zamożności swoich obywateli jest rynkiem nie tylko przyjmującym rzesze turystów, ale również wysyłającym swoich turystów zagranicę. Biura podróży w ChRL szukają ofert dostosowanych do różnego poziomu dochodów swoich obywateli. Bhutan jest jednym z kierunków atrakcyjnych pod względem walorów naturalnych, odległości geograficznej, jak również poziomu cen swojej oferty. Powołując się na „New York Times” można powiedzieć, że turyści z Indii nie muszą mieć wizy przyjeżdżając do Bhutanu, podczas gdy turyści ChRL muszą płacić 250 USD za dzień w pakietach wakacyjnych, przy czym wymaga się od nich przedpłaty. Nie jest to mało, jeśli bierze się pod uwagę państwo, w którym dochód na głowę szacowany był na 2.751 USD w 2016 r. Problem wzajemnych relacji Bhutan–ChRL i Bhutan–Indie ma swoje odzwierciedlenie w mediach. Efekt jest dość oczywisty, bowiem większość mieszkańców Bhutanu w wywiadach dla NYT wyraża obawy odnoszące się bardziej do Indii niż do ChRL. Zasadniczo konflikt, określany jako impas z Doklan, mieszkańcy Bhutanu interpretowali jako próbę Indii w celu ograniczenia zbliżenia między ich krajem a ChRL. Podkreśla to korespondent NYT – S. Lee Myers²⁸.

Impas z Doklan nie jest jedynym konfliktem, który odnotowano między ChRL i Indiami w ostatnich latach. Sięgając do okresu odleglejszego, bo ponad pół wieku temu, warto przywołać problem, który do dzisiaj uznaje się za punkt zapalny w stosunkach Indie–ChRL, jakim niezmiennie jest kwestia Tybetu. W 1962 r. zainicjowano trwającą miesiąc wojnę między tymi dwoma państwami, która dotyczyła spornych obszarów przygranicznych. Konflikt był następstwem powstania w Tybecie, po którym Indie udzieliły azylu Dalai Lamie.

Relatywnie niedawno, bo w 2014 r., Narendra Modi postrzegany był jako jeden z najbardziej prochińskich premierów w Indiach od czasów Jawaharlala Nehru. Niemniej jednak oba państwa w stosunkach dyplomatycznych nie wspierają się wzajemnie, a nawet utrudniają realizację planowanych działań lub wręcz rywalizują ze sobą. Wiele działań podejmowanych przez ChRL wskazuje, że państwo to szuka sojuszników w gronie państw graniczących z Indiami, które też tradycyjnie

²⁷ <http://www.businessinsider.com/china-india-border-confrontation-2017-8?IR=T> [dostęp: 15.04.2018].

²⁸ <https://www.nytimes.com/2017/08/15/world/asia/squeezed-by-an-india-china-standoff-bhutan-holds-its-breath.html> [dostęp: 16.04.2018].

były blisko związane, zarówno gospodarczo i politycznie, z tym krajem. Warto wyjaśnić, że Indie nie wykazały zainteresowania projektem chińskim znanym jako One Belt One Road (OBOR – Jeden Pas Jedna Droga). OBOR planowo ma stworzyć infrastrukturalne warunki poprawiające powiązania ChRL z Pakistanem, co uzyska się w efekcie już poniesionych inwestycji oraz tych planowanych w przyszłości w Sri Lance i Nepalu.

Żadne z dwóch państw nie chce ustąpić, co mogłoby zostać zinterpretowane jako dowód słabości. Żadne nie podejmuje działań dyplomatycznych, które mogłyby prowadzić do porozumienia. Naturalnym rozjemcą może być zima i złe warunki atmosferyczne, które mogą doprowadzić do podjęcia działań dyplomatycznych. Postawy polityczne po obu stronach analizowane są przez politologów²⁹.

Tabela 7. Wybrane rodzaje okrętów marynarki wojennej w wyposażeniu Indii i Chin (stan z kwietnia 2018 r.)

Wyszczególnienie	Indie	ChRL
Podstawowe jednostki bojowe marynarki wojennej (z wyłączeniem lotniskowców)	27	83
Atakujące łodzie podwodne wyposażone w sterowane pociski	15	57
Łodzie podwodne o napędzie atomowym wyposażone w balistyczne rakiety	1 (na etapie testów)	4

Źródło: IISS.

Po impasie w Doklam w Indiach przygotowano szczegółową analizę stanu uzbrojenia i sprzętu, które znajdują się na wyposażeniu armii indyjskiej, a także przygotowano raport wskazujący, że Indie wyposażone są w często przestarzały i przez to mało sprawny oraz pozbawiony innowacyjnych rozwiązań sprzęt wojskowy. Obejmuje to m.in. lotnictwo (przestarzałe samoloty typu Su-30MKI, MiG21) i marynarkę. Ilustrować to może relatywnie wysoka wypadkowość podczas lotów ćwiczebnych, jak i rutynowych. Czemu przeciwstawia się szybko modernizowany sprzęt i uzbrojenie znajdujące się w wyposażeniu Armii Ludowej ChRL³⁰.

Podane przykłady pokazują, że ChRL ograniczając swój rozwój do kontaktów czysto gospodarczych jest w stanie zjednać sobie relatywnie dużą grupę państw sojuszniczych czy partnerskich, które reprezentują nie tylko różne kontynenty, ale i odmienne poziomy rozwoju. Podczas gdy, wchodząc na ścieżkę wyścigu zbrojeń i użycia siły w stosunkach międzynarodowych, ograniczają listę sojuszników do państw, które importują od nich uzbrojenie, a i ten fakt nie jest gwarantem długotrwałych oraz pewnych więzi. Lista sojuszników to też państwa

²⁹ R. Ying, *The „Modi Doctrine” and the future of China-India relations*, CIIS, 25.01.2018, http://www.ciis.org.cn/english/2018-01/25/content_40203016.htm [dostęp: 23.04.2018].

³⁰ *Report of the Comptroller and Auditor General of India for year ended March 2016*, Union Government (Defense Services) Air Force Report, No. 24 of 2017.

liczące na wsparcie finansowe, na inwestycje w infrastrukturę, jak również państwa zlokalizowane poza obszarem Azji wschodniej i rozrzucone na kontynencie Ameryki Południowej i Afryki. W Ameryce Łacińskiej ChRL ma umowy o wolnym handlu z Peru, Chile i Kostaryką. Prowadzono rozmowy o wolnohandlowych rozwiązaniach z Mercosur³¹ i Urugwajem.

W Afryce eksporterzy i inwestorzy z ChRL mają wielu konkurentów. Jeśli chodzi o handel, to wzajemne obroty stanowią 16% całego handlu tego kontynentu, a w przypadku inwestycji zagranicznych chińskie stanowią 4%. ChRL zajmuje czołową pozycję w handlu, jako państwo zaangażowane w wymianę handlową, wyprzedzając pod tym względem USA, Francję, Indie, Hiszpanię, Włochy, Niemcy, Wielką Brytanię, Japonię i Brazylię. Warto dodać, że na te państwa przypada ok. 60% obrotów tego rozwijającego się kontynentu. W przypadku bezpośrednich inwestycji (BIZ) – ChRL plasuje się na czwartym miejscu za USA, Wielką Brytanią i Włochami. Wyprzedza zaś w tej kategorii Francję i Indie. Łącznie wymienionych sześć państw stanowi 36% ogólnej wartości inwestycji zagranicznych na rynku Afryki. Pozostałe 64% to drobniejsi inwestorzy z pozostałych państw świata³².

Konsekwentne zbrojenia ChRL stawiają również w innym świetle rozpoczęte wojny handlowe z USA, które objęły cła na stal, baterie słoneczne i pralki ze strony USA, na co ChRL odpowiedziało wprowadzeniem listy 125 towarów objętych podwyższonymi cłami³³. Eskalacja cel i barier z obu stron może wymknąć się spod kontroli, doprowadzając do realnej wojny celnej. Może też być punktem startu do negocjacji. Warto dodać, że o cłach się mówi, wprowadza się je i stosuje wobec jednych rynków, jak i zawiesza się ich stosowanie wobec innych, niemniej cel tych do końca kwietnia nie zastosowano. Mówi się jednak o kwotach, które są szacunkowymi wyliczeniami strat przypadkach USA i ChRL, wynikającymi z wprowadzenia barier dla wymiany.

Polityka ChRL wskazuje na określoną ewolucję – od silnych państw zachodu, przez silne gospodarki wschodzące, do szukania wsparcia u państw słabszych, które mogą okazać się bardzo lojalne w polityce ustalanej na szczeblu międzynarodowym takich organizacji, jak np. ONZ i jej gospodarcze oraz polityczne struktury.

Wojna handlowa USA z ChRL, czy raczej jej zapowiedź, może być różnie interpretowana, w zależności od tego jak się rozwinie i w co się przerodzi. Poszczególne państwa, reprezentujące różne kontynenty, mają w tym zakresie różne interesy. Ameryka Łacińska z chęcią zamieniłaby umowę TPP na inny układ, w którym jest lepiej reprezentowana. Chiny również w TPP są pominięte. Wycofanie się USA z tej umowy może prowadzić do nowych rozwiązań, które mogą

³¹ Mercosur to unia celna, która obejmuje: Argentynę, Brazylię, Paragwaj, Urugwaj i Wenezuelę.

³² *China in Africa. One among many. China has become big in Africa. Now for the backlash*, „The Economist”, 15.01.2015.

³³ J. Fullerton, *China's Threat to fight trade war „to the end” sends Asian markets tumbling after Trump escalates tariffs row*, „The Telegraph”, 23.03.2018.

mieć charakter bilateralny, jak podkreśla to D. Trump, ale mogą one być również międzykontynentalne lub globalne. Stworzono tu wiele możliwości.

Poprzedni etap utworzył więzi współzależności, które mogą odegrać bardzo ważną rolę w tworzeniu nowego, jeszcze bardziej współzależnego rynku światowego. Mogą również doprowadzić do narastania konfliktów między państwami, jeśli będzie stawiało się na użycie siły i potencjału wojskowego. Perspektywa dużych oszczędności na zbrojeniach czy wyścigu zbrojeń w regionach może być kusząca, jednak musi objąć wszystkich. Z półwyspu koreańskiego dochodzą nas pierwsze nieśmiałe sygnały, że kontynent będzie wolny od broi atomowej, co zapowiada szczyt Trump–Kim Dzong Un, poprzedzony historycznym szczytem przywódców obu Korei Północnej i Południowej 27 kwietnia 2018 r. Mun Dze In pod koniec kwietnia 2018 r. spotkał się w Panmundżonie, w miejscowości zdemilitaryzowanej na granicy obu państw koreańskich, z przywódcą Korei Północnej, Kim Dzong Un-em³⁴.

Dostępne instrumenty i ich znaczenie międzynarodowe

Czy ChRL ma doświadczenie w negocjacjach? Czy obecna sytuacja będzie wykorzystana dla pogłębienia tendencji izolacjonistycznych ChRL czy też będzie punktem startu do nowej rundy negocjacji na temat liberalizacji wymiany handlowej? Jeśli wybierze się ostatecznie ten drugi wariant, to kto będzie tworzył trzon rynku, do którego reszta będzie się dołączać, akceptując przyjęte na tym rynku rozwiązania.

W 2011 roku, Hu Jintao, ówczesny szef Partii Komunistycznej w Chinach, przywiązywał dużą wagę do działań politycznych Chin, które były podejmowane w ramach chińskiej polityki *Soft Power*³⁵. Ważnym elementem tej polityki była promocja kultury chińskiej, która miała się skutecznie przeciwstawiać, wszechogarniającej kulturze zachodu. Działania te były wspierane instrumentami gospodarczymi o charakterze finansowym: inwestycjami, kredytami, pomocą, jak i gospodarczym: konkurencyjnym eksportem, zakupami surowcowymi, spożywczymi oraz żywności. W ostatniej dekadzie dołączył do tego również handel uzbrojeniem i sprzętem wojskowym. Ta zmiana instrumentów pokazuje odejście Chin od jednego rodzaju polityki i zastąpienie jej polityką włączającą pewne elementy polityki siłowej. Dowodem na to są wspomniane konflikty polityczne i militarne. Problemem w tym przypadku jest pewna eklektyczność kultury chińskiej, która w odróżnieniu od kultury zachodu nie jest tak łatwo przeszczepialna na inne obszary. Łatwo dokonać pewne uogólnienia w tej kwestii, nie wchodząc

³⁴ <https://kresy.pl/wydarzenia/histeryczny-szczyt-przywodcow-korei-polnocnej-i-poludniowej-video/> [dostęp: 27.04.2018].

³⁵ J.S. Nye, *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Cambridge MA., 2005, s. 1–33.

w szczególności i nie pretendując do miana eksperta w tej dziedzinie. Zasadniczo można zauważyć, że młodzi Chińczycy w szybko rozwijających się Chinach zaczęli naśladować Japończyków. Dotyczy to postępowania, które możemy określić jako „popularne”, co obejmuje ubranie, zachowanie, fryzury, czy szerzej wygląd, sposób odżywiania, model spędzania wolnego czasu, upodobania, itp. W sferze gospodarki można powiedzieć, że Chińczycy również wzorowali się na Japonii, czy Korei Południowej, co obejmuje stopniowe przesuwanie czynników produkcji z rolnictwa do przemysłu i następnie do usług. W skali kraju szybkie i konsekwentnie realizowane posunięcia reformatorskie przyniosły zmiany wizerunkowe miast chińskich i szerzej Chin. Miasta chińskie na wybrzeżu wschodnim przypominają metropolie państw zachodnich. Jest to wizytówka tego państwa na cały świat. Nie oznacza to jednak, że wszystkie regiony ChRL mogą pochwalić się takim sukcesem. Obserwuje się duże rozbieżności między terytoriami chińskimi na Wschodzie i na Zachodzie. To też wyjaśnia, że inicjatywy ChRL typu OBOR, mogą być również uznane za działania, które wspomogą wyrównywanie poziomów rozwoju między Wschodem i Zachodem ChRL.

19 Kongres Komunistycznej Partii Chin, który odbył się w październiku 2017, uznany został za przełomowy, o czym zdecydowały dwie rzeczy. Po pierwsze, przeprowadzono głębokie zmiany personalne w administracji poszczególnych prowincji, jak i w samym Komitecie Centralnym. Po drugie, zarówno Przewodniczący, jak i Prezydent Chin mają szeroki wachlarz władzy. Jeśli chodzi o zmiany personalne to zmieniono przewodniczących partii i kierownictwo w 31 prowincjach ChRL. Zmiany objęły również $\frac{3}{4}$ składu w Komitecie Centralnym, co oznacza umocnienie władzy Xi Jinpinga. Procesom tym towarzyszą hasła dotyczące wzmocnienia działań ukierunkowanych na rozwój i dobrobyt mieszkańców ChRL³⁶.

Dobrobyt i poprawa stopy życiowej ludności jest ważnym działaniem w każdym kraju. Daje poparcie wyborców. Niemniej ważnym aspektem polityki ChRL jest sektor militarny i rola ChRL w świecie. Ten efekt reform chińskich jest czynnikiem bardziej nośnym w przypadku polityków innych państw, z których część odgrywała ważne role regionalne, inne z kolei pretendują do takiej pozycji, ale nie mogą jej osiągnąć. Ten aspekt może być bardzo nośnym stymulatorem zmian w takich państwach jak BRIC. Działa to bowiem z jednej strony na możliwości konsumpcyjne, podnosi stopę życiową, daje zatrudnienie, a więc niezbędne środki na finansowanie tej konsumpcji. Z kolei z drugiej strony, działa na polityków, którzy mają swoje ambicje i w najgorszym przypadku widzą swoje państwa jako małe mocarstwa regionalne. Model ten w pewnym sensie jest spójny, jeśli analizować go w skali państwa, czyli w układzie do wewnątrz. Wyższa stopa życiowa ludności daje poparcie politykom, perspektywa realizacji ambicji polityków nastraja ich przychylnie do pewnych działań, których wcześniej nie

³⁶ *What is China's 19th Communist Party Congress and why does it matter?*, „The Economist”, 17.10.2017.

dopuszczali w swych politycznych wizjach jako możliwe czy realne. Wcześniej-sze modele rozwoju budowano raczej na ochronie miejsc pracy na narodowych rynkach, ochronie przed konkurencją i poszukiwaniu własnych narodowych rozwiązań instytucjonalnych, prawnych, gospodarczych czy technicznych. Autonomiczne bieguny rozwoju, jak wskazała praktyka, nie dały oczekiwanych efektów. Nie dały efektu również modele oparte na ochronie rynku i ograniczenie rozwoju do produkcji antyimportowej, co w kolejnych etapach rozwoju kontaktów gospodarczych z otoczeniem międzynarodowym zastąpiono handlem nadwyżkami, czy towarami przygotowanymi specjalnie na eksport. Stosowane strategie rozwoju zakładały rozwój, w którym ważną rolę przypisywano ochronie własnego rynku. Eliminowało to jeden z ważniejszych stymulatorów zmian strukturalnych i innowacji, jakim jest konkurencja. Równocześnie próbowano budować potencjał obronny, obciążając nadmiernie budżety państwa. Wszystkie te działania skutkowały presją inflacyjną.

Kilka państw odniosło sukces w swych reformach gospodarczych. Do tego grona zaliczyć można Japonię, Koreę Południową, Singapur. To jednak nieliczne gospodarki w skali świata. Do tej listy można zaliczyć kilka gospodarek pokomunistycznych w Europie Środkowej i Wschodniej, obejmujące: Bułgarię, Czechy, Estonię, Litwę, Łotwę, Polskę, Rumunię, Słowację, Słowenię czy Węgry. Wśród powyższych ChRL stanowi jedyny przykład gospodarki centralnie zarządzanej, czyli niedemokratycznej z pewnymi cechami rynku w gospodarce, które coraz częściej określa się jako „państwowy kapitalizm”.

Za wyjątkiem ChRL żadnemu państwu nie udało się wykazać takimi spektakularnymi osiągnięciami³⁷. Wydaje się, że powtórka rozwoju modelu chińskiego jest możliwa, ale wyłącznie w warunkach azjatyckich. W tym regionie start do reform z niskiego pułapu rozwoju, za czym idzie skrajne ubóstwo, jest możliwy w warunkach okresowego wykorzystania zatrudnionej siły roboczej. Wysoka świadomość pracowników o ich prawach w Europie z góry skazuje taki model na niepowodzenie. Podobnie przedstawia się to w Rosji. Niemniej jednak długookresowy rozwój firm, w których państwo korzysta z niskich kosztów pracy i na tym buduje swoją konkurencyjność, ma swój kres. Każda próba powtórzenia podobnych rozwiązań staje się nie tylko trudniejsza, ale ma szanse działania w coraz krótszym czasie. Wynika to ze wzrostu świadomości pracowników oraz rozprzestrzeniającej się wiedzy na temat stosowanych rozwiązań³⁸.

Brak otwarcia pozwala grać na nutach narodowych, niemniej mogą one być nośne wyłącznie w określonych warunkach i w relatywnie krótkim czasie. Powszechny dostęp do informacji przez internet pokazuje inne wzorce i standardy. Ponadto porównania formułowane są podczas podróży turystycznych oraz biznesowych, a ich liczba stale wzrasta. Propaganda w ramach zamkniętych państw

³⁷ *Emerging market multinationals. The rise of state capitalism*, „The Economist”, 21.01.2012.

³⁸ *China's state capitalism. Not Just liltling at windmills*, „The Economist”, 6.10.2012.

odnosi skutek, ale jego oddziaływanie jest krótkookresowe. Tak jak nie można powstrzymać lawiny, tak nie można powstrzymać naturalnych dążeń ludzi do poprawy warunków życia, uzyskania lepszych efektów w edukacji, zdrowiu, leczeniu, kulturze, efektywniejszego zarządzania publicznymi środkami.

Chiny obecnie starają się stosować w swej polityce, w pełnym wymiarze, zarówno środki z zakresu Soft, jak i Hard Power. Kontynuacja tej polityki jest możliwa w warunkach wzrostu gospodarczego. Ważnym elementem, który decyduje o dynamice wzrostu chińskiej gospodarki, jest eksport. ChRL w pełni zdaje sobie z tego sprawę. Chiny w swej polityce starają się utrzymać zarówno dotychczasowe rynki eksportowe, jak i pozyskać nowe, które z czasem będą decydowały o konkurencyjności wytwarzanej produkcji. Stawia się również na przemysł kreatywny. Ważnym elementem nowej polityki jest rewolucja w szkolnictwie, nauczaniu i badaniach rozwojowych.

Kontakty ChRL ze światem są ściśle powiązane z kontynuacją reform wewnętrznych. Te z kolei są pochodną percepcji ChRL, jako podmiotu w stosunkach międzynarodowych, o czym politycy tego państwa dobrze wiedzą. Oznacza to, że kontynuacja budowy potencjału gospodarczego ChRL wymaga współpracy międzynarodowej, i to gospodarek, które odgrywają w ekonomii, technologii, nauce wiodącą rolę. Tym samym można zakładać, że ChRL pokazało zarówno w regionie, jak i w świecie swoje możliwości, zaprezentowało swój model rozwoju, natomiast jego dalsze doskonalenie będzie wymagało kolejnych decyzji, które nie będą ograniczały się do sfery gospodarki, ale obejmą również politykę.

W gospodarce światowej zapowiedzi kilku umów: TTIP, TPP, TiSA czy Mercosur-Chiny to wykluczenie pozostałych graczy na rynku handlowym, czy precyzyjniej – pogorszenie warunków instytucjonalnej konkurencji. Jest to również nowa rzeczywistość, w której może powrócić się do rozwiązań globalnych. Trudno to jednak jednoznacznie ocenić. Nie ulega wątpliwości, że obecna sytuacja prowadzi w pewnym sensie do tendencji protekcyjnych, ale protekcyjizm pogarsza konkurencyjność, działa przeciwko interesom konsumentów i producentów. Protekcyjizm niesie też określony koszt dla państw, które wprowadzają go na swoich rynkach. Koszty to niezadowolenie, niezadowolenie to spadek poparcia, a nawet odrzucenie. Z pewnością takie oceny są formułowane przez wszystkie prowadzone narodowe ośrodki badania opinii publicznej.

Potencjalne scenariusze możliwych rozwiązań

Jeżeli nie mamy odpowiedzi jednoznacznej wskazującej na jeden kierunek, w którym potoczą się światowe relacje w sferze gospodarki i polityki, to spróbujemy nakreślić kilka scenariuszy. Scharakteryzowane zostały warunki, w jakich podejmowane będą decyzje dotyczące przyszłej polityki ChRL, teraz podjęto próbę wkomponowania ich w układ regionalny i globalny. Scenariusze te obejmą następujące warianty: (1) optymistyczny; (2) pesymistyczny; (3) wyważony; (4) realny.

Optymistyczny scenariusz oznacza szybkie rozwiązanie impasu w negocjacjach WTO i przyjęcie rozwiązań prowadzących do dalszej liberalizacji w skali globalnej. Polityka ChRL, Korei Południowej, wojna handlowa, wojny walutowe (o których nie wspomiano), cyber-zagrożenia, manipulacja wynikami wyborów, sterowanie wyborcami przy pomocy zafałszowanych informacji itp., a także inne napięcia pokazują jak blisko w różnych dziedzinach jest konflikt otwarty. Zrozumienie tego stanu powoduje, że państwa decydują się na bliższą współpracę i rozpoczynają komunikowanie się w kwestiach zmniejszających napięcia oraz wprowadzających rozwiązania. Obejmuje to powrót do negocjacji rozbrojeniowych, prowadzących do kontroli zbrojeń i odciążenia budżetów państw wydatkami na zbrojenia, co można przeznaczyć na cele alternatywne (rozwój każdego kraju i pomoc dla państw rozwijających się). Pomoc ta może być solidarna i świadczona przez neutralną strukturę międzynarodową zarządzaną przez rotacyjnie wybierany zarząd. Pokonanie impasu politycznego i militarne sprzyja powrotowi negocjacji nt. liberalizacji w handlu i przepływie BIZ. Można tu zastosować szereg rozwiązań, które przetestowano już w praktyce EWG/UE, ASEAN czy NAFTA. Chiny w tym scenariuszu mogą odegrać ważną rolę pozytywną, przekonując swoich sojuszników do otwierania gospodarek i większej współpracy międzynarodowej.

Scenariusz pesymistyczny oznacza narastanie konfliktów i lokalnych wyścigów zbrojeń, które mogą wciągnąć do gry większą liczbę graczy, angażujących się w handel bronią. W ten sposób mały konflikt może urosnąć do rozmiarów światowego. Epicentrum takiego sporu może być obecna wojna w Syrii, gdzie zaangażowane są wojska Rosji, Turcji, USA i Wielkiej Brytanii. Takim źródłem rozprzestrzeniającego się konfliktu może być iskrzenie między Izraelem i Palestyną o Zachodnie Wybrzeże oraz Gazę. Można do tej listy dołączyć sytuację związaną z aneksją Krymu przez Rosję i brak realizacji przez to ostatecznie państwo ustaleń z Mińska. Można do niej dodać również napięcia między Chinami a Indiami o tereny graniczne. W sytuacji narastania napięć trudno jest prognozować kontynuację działań sprzyjających liberalizacji handlu i współpracy międzynarodowej. Raczej stan stosunków międzynarodowych, w których narastające napięcia oznaczają odwrót od liberalizacji i powrót do protekcji. Tu ChRL może również odegrać rolę wschodzącej potęgi militarnej i zaangażować się w konflikt lub konflikty zbrojne, co z kolei prowadzić może do okresowej eskalacji konfliktu, jeśli swoim działaniem sprowokuje pozostałe państwa do włączenia się militarne.

Scenariusz wyważony oznaczałby częściową kontynuację napięć, ale też równoległe działania tworzące nowe struktury gospodarcze, skonstruowane w taki sposób, że państwa zaczynają się nimi interesować i zgłaszają chęć uczestnictwa w takich strukturach. Niemniej jednak ich model winien brać pod uwagę z jednej strony różnorodność interesów, a z drugiej różny poziom rozwoju. Doświadczenie wskazuje, że ważną rolę w takim modelu mogą odgrywać środki finansowe, jednak ich dostępność dla zainteresowanych współpracą państw musi być uwarunkowana. Bezwarunkowość powoduje bowiem bardzo egoistyczne za-

chowania państw dopuszczanych do takiej wspólnoty. Oznacza to, że państwa deklarujące współpracę i chęć zmian (w tym dopasowywanie prawa, instytucji i zasad działania rynku) mogą razem iść dalej, a proces zmian będzie tu nagradzany transferami środków na rozbudowę infrastruktury i przygotowania rynku na napływ BIZ. Jaka rola w takim scenariuszu przewidziana została dla ChRL? Mogą one włączyć OBOR i instytucje stworzone do finansowania tego projektu do realizacji szerszej idei współpracy. Taki model współpracy oznaczałby więcej środków i większe możliwości. Przykładowo OBOR może zostać połączony z Europejską Polityką Sąsiedztwa (EPS). Naturalnym początkiem dla takiej współpracy jest to, że oba projekty częściowo obejmują te same państwa. Co interesujące, OBOR jeszcze nie wystartował, a EPS już powoli zamiera, choć jest przecież wartościową inicjatywą, którą można byłoby kontynuować.

Scenariusz realny z kolei zakłada, że nie uda się ani wyeliminować wszystkich konfliktów i napięć w krótkim czasie, ani nie uda się powrócić do negocjacji handlowych w ramach WTO. Taki scenariusz oznacza potrzebę powrotu do rozmów w węższym gronie państw i wprowadzenia odważnych, przyszłościowych rozwiązań, które będą rzutowały na przyszłość stosunków między państwami. Dotyczy to zarówno sfery gospodarczej, jak i politycznej. Takie rozwiązania są w zasięgu ręki, ale w obecnej sytuacji należy do nich wrócić. Chodzi tu o TTIP, TPP czy TiSA. ChRL we wszystkich przypadkach jest wyłączone z tych umów, co nie oznacza, że na określonych warunkach nie będzie mogło do nich dołączyć. Ma to szczególne znaczenie w kontekście demonstracji siły gospodarczej i militarnej ze strony tego państwa. Scenariusz taki może włączyć pewne elementy z wcześniej przedstawionych opcji, czego ilustracją jest współpraca między OBOR i EPS.

China: (economic, political and military) potential as the instrument shaping new international order

Chinese economy went through several stages of reform and changes, which enabled economic, political and military advancement of this country. The reforms are dated back to 1979, when first changes in China were proceeded. Reforms started in agriculture sector improving food supply in the country. All this means that period needed to obtain current position by China in the world took nearly half a century. Article presents the gradual evolution of politics and its impact on the economy what was followed by a buildup of political and military potential gaining weight first in the region and after also on global scale. Prognoses of possible changes are presented here based on the assumption that current trends are continued also in the future, and they will embrace regional and global players. It is stressed that an important role of the Chinese success story can be ascribed to „opening of the economy” what stimulated inflows of technology, trade as well as direct foreign investments. Some space is given to show the alliance layout and its evolution. The picture is complemented by presentation of instruments which were used in foreign policy. Current tensions are also discussed what is illustrated by the current „trade wars” with the USA. The summing up of the article is presented in a form of possible scenarios which can be applied in the future Chinese policy.

Key words: China, CPR's economy, arms trade, political potential, economic potential, political potential

Chiny: potencjał (gospodarczy, polityczny i militarny) jako instrument kształtowania nowego układu międzynarodowego

Gospodarka ChRL przeszła przez kilka etapów reform i zmian, które pozwoliły na awans gospodarczy, polityczny i militarny tego państwa. Objęło to okres od 1979 r., kiedy zaczęto w ChRL wdrażać pierwsze reformy. Reformy rozpoczęto od zmian w rolnictwie, co miało na celu poprawę zaopatrzenia w żywność. Oznacza to, że dojście do obecnej pozycji ChRL w świecie zajęło prawie pół wieku. W artykule przedstawia się stopniową ewolucję polityki i jej wpływ na gospodarkę oraz na budowanie potencjału polityczno-militarnego w skali regionu i świata. Przedstawia się tu prognozy zmian przy założeniu dotychczasowego trendu rozwoju w kontekście zarówno regionalnych, jak i globalnych graczy. Podkreśla się znaczenie w tym procesie rozwiązań, które decydowały o „otwarcu gospodarki” na napływ technologii, handel czy transfery bezpośrednich inwestycji zagranicznych. Odrębnym problemem jest wskazanie na układy sojusznicze i ich ewolucję oraz instrumenty stosowane w polityce zagranicznej. Omawia się tu m.in. bieżące napięcia w relacjach np. z USA na tle tzw. „wojen handlowych”. Podsumowanie artykułu zawarte jest w możliwych scenariuszach, które mogą znaleźć zastosowanie w przyszłości w polityce ChRL.

Słowa kluczowe: Chiny, gospodarka ChRL, handel bronią, potencjał polityczny, potencjał gospodarczy, potencjał polityczny